

Czy zmiany w systemie emerytalnym mogą zachęcić do zwiększenia diety?

Marek Kośny

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

**VII Ogólnopolska Konferencja Naukowa
Polityka rodzinna a systemy emerytalne
Warszawa, 11 grudnia 2017**

Wprowadzenie

- ▶ Problem niskiej dzietności analizowany jest w kontekście motywacji do posiadania potomstwa. Wybrane teorie opisujące zmiany demograficzne:
 - ▶ Modele przejścia demograficznego (por. np. Van de Kaa 1987, 2001)
 - ▶ Ekonomiczna teoria rozrodczości (Becker 1960)
 - ▶ W obydwu modelach duże znaczenie przypisywane jest czynnikom kulturowym oraz indywidualnym preferencjom. Obydwa modele – chociaż w różnym stopniu – uwzględniają także aspekty ekonomiczne.
 - ▶ Znaczenie czynników ekonomicznych w aktualnych analizach problemów demograficznych wydaje się jednak często niewystarczające. Czynniki te są bowiem zwykle ograniczane do oceny obecnej sytuacji finansowej (i wpływu na nią różnych instrumentów polityki rodzinnej). Ograniczony zakres wpływu tych czynników (por. np. Gauthier 2007, Gauthier, Hatzius 1997) zachęca do analizy potencjalnych korzyści, jakie mogą wynikać z analizy w szerszym kontekście – długim okresie czasu (Cigno, Werding 2007).
-
- ▶ Czy zmiany w systemie emerytalnym mogą zachęcić do zwiększenia dzietności?

Kto jest właścicielem dzieci?

- ▶ W ujęciu filozoficznym i prawnym – dzieci nie są niczyją własnością.
- ▶ Z ekonomicznego punktu widzenia – efekty przyszłej pracy dzieci należą do państwa: może ono jednostronnie decydować o obciążeniach podatkowych. Tymczasem rodzice nie mają (prawie) żadnych praw do dochodów dzieci. A dzieci bardzo rzadko wspierają rodziców w formie bezpośrednich transferów pieniężnych (w Polsce – poniżej 5% osób dorosłych wspiera w ten sposób swoich rodziców).
- ▶ Folbre (1994) wskazuje, że dzieci straciły – we współczesnych gospodarkach rozwiniętych – na znaczeniu jako zabezpieczenie na starość. Stały się natomiast **publicznym dobrem inwestycyjnym**.
- ▶ Problem charakterystyki potomstwa (dobro konsumpcyjne czy inwestycyjne) pojawił się w literaturze w kontekście motywacji do jego posiadania (por. np. Becker, Barro 1988, Cigno 1992, Cigno, Werding 2007)

-
- ▶ Czy zmiany w systemie emerytalnym mogą zachęcić do zwiększenia dzietności?

Dzieci jako dobra publiczne

- ▶ Problem gapowicza: poziom finansowania dóbr publicznych jest nie wystarczający (por. np. Marwell, Ames 1981, Fischbacher, Gächter 2010).
 - ▶ Konsekwencje w obszarze demografii: możliwe problemy z zagwarantowaniem finansowania świadczeń emerytalnych (por. np. Cigno 1993, Groezen i in. 2003).
 - ▶ Czy jest możliwa zmiana ekonomicznych konsekwencji urodzenia i wychowywania dzieci?
 - ▶ W krótkim okresie – nie: nie jest możliwe, aby państwo ponosiło wszystkie koszty (włączając w to, np. koszty pracy rodziców związanej z dziećmi). Dziecko jest inwestycją – bez znaczenia, czy w dobro prywatne, czy publiczne.
 - ▶ Potencjalne korzyści mogą jednak wystąpić w długim okresie – jeśli dziecko będzie je przynosić nie tylko społeczeństwu, ale także rodzicom.
-
- ▶ Czy zmiany w systemie emerytalnym mogą zachęcić do zwiększenia dzietności?

Systemy zachęt

- ▶ Podstawowe pytanie: w jaki sposób państwo może motywować do działania? Jaki rodzaj wynagradzania (kompensacji) powinien zostać ustalony?
- ▶ Jest to problem właściciela (państwa), które powinno oddać część zysku w formie płacności za pracę pracowników (rodziców). System zachęt powinien dokładnie odzwierciedlać, w jaki sposób wynagrodzenie zależy od efektów pracy.
- ▶ Wybrane systemy zachęt (Varian 2010):
 - ▶ w warunkach symetrii informacji:
 - czynsz dzierżawny
 - płaca za pracę
 - ▶ w warunkach asymetrii informacji:
 - podział plonów

-
- ▶ Czy zmiany w systemie emerytalnym mogą zachęcić do zwiększenia diety?

Podział plonów w konstrukcji systemu emerytalnego

- ▶ Ocena kosztów ponoszonych w procesie wychowania dzieci przez obie strony – właściciela (państwo) i pracownika (rodziców). W szczególności wycenie podlegać musiałaby praca domowa.
- ▶ Określenie wartości korzyści osiągniętych dzięki działalności dzieci. Wartość ta byłaby równa części dochodu przejmowanej przez państwo w formie składek na ubezpieczenia emerytalne (zakładając zbilansowanie funduszu ubezpieczeń społecznych, środki z podatków traktowane są jako niezbędne do bieżącego utrzymania państwa).
- ▶ Przekazanie rodzicom proporcjonalnej części składek ich dzieci – na indywidualne konta emerytalne (jeśli jeszcze pracują) lub w formie bezpośrednich transferów (jeżeli są już na emeryturze).

-
- ▶ Czy zmiany w systemie emerytalnym mogą zachęcić do zwiększenia dzietności?

Struktura hipotetycznego systemu emerytalnego, oparta na koncepcji podziału plonów

- ▶ Podstawowa koncepcja: system emerytalny powinien uwzględniać koszty ponoszone na wychowanie dzieci. Zakładając asymetrię informacji pomiędzy rodzicami a państwem, odpowiedni mógłby być system zachęt oparty na koncepcji podziału plonów.
- ▶ Ze względu na zróżnicowanie populacji (np. część ludzi – z różnych względów – nie ma dzieci), struktura systemu emerytalnego mogłaby być oparta na trzech filarach:
 - ▶ Pierwszy filar – podstawowa emerytura, finansowana z części „państwowej”.
 - ▶ Drugi filar – finansowany z części „rodzicielskiej”.
 - ▶ Trzeci filar – indywidualne, kapitałowe konta emerytalne.

-
- ▶ Czy zmiany w systemie emerytalnym mogą zachęcić do zwiększenia dzietności?

Oczekiwany wpływ na poziom bezpieczeństwa ekonomicznego

- ▶ Bezpieczeństwo ekonomiczne rodzin w Polsce (w krótkim okresie), zdefiniowane jako prawdopodobieństwo utrzymania przez gospodarstwo domowe pewnego minimalnego poziomu konsumpcji, maleje monotonicznie wraz ze wzrostem liczby dzieci. Spadek ten występuje niezależnie od poziomu wykształcenia rodziców czy też źródła osiąganego przez nich dochodu.
- ▶ Decyzja o dziecku wiąże się z ponoszeniem przez rodziców kosztów, nie tylko na etapie jego wychowywania. Oznacza często także niższą emeryturę - zwłaszcza w wypadku większych rodzin (ze względu na okresy nieaktywności zawodowej lub pracy w niepełnym wymiarze godzin itp.).
- ▶ W ramach proponowanego systemu, spadkowi poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego w krótkim okresie, towarzyszyć może względna poprawa sytuacji materialnej w długim okresie, wynikająca z redystrybucji dochodu pomiędzy rodzinami z różną liczbą dzieci.

-
- ▶ Czy zmiany w systemie emerytalnym mogą zachęcić do zwiększenia dzietności?

Oczekiwany wpływ na poziom dzietności

- ▶ Przyjmuje się, że potencjalny wzrost poziomu dzietności jest równy różnicy pomiędzy potencjalną a faktyczną liczbą dzieci. Przeciętna, potencjalna liczba dzieci w większości krajów rozwiniętych jest równa w przybliżeniu 2 (Esping-Andersen 2013). Deklarowane wartości dotyczą jednak bieżących warunków, w których dzieci są „nieopłacalne ekonomicznie”, a decyzja o dziecku wynika z uwarunkowań społecznych, indywidualnych preferencji odnośnie do realizowanej konsumpcji itp.
 - ▶ Gdyby decyzja o dziecku mogła mieć bezpośredni, pozytywny wpływ na poziom bezpieczeństwa ekonomicznego w długim okresie, można oczekiwać wzrostu potencjalnej liczby dzieci. Odpowiednio ukształtowane oraz stabilne rozwiązania emerytalne stanowiłyby bowiem istotną zmianę w stosunku do obecnej sytuacji.
 - ▶ Problem „jakości potomstwa” (por. np. Becker, Lewis 1974, Becker, Tomes 1976) – jakości opieki oraz charakterystyki osób, które decydowałyby się na dziecko. System nie gwarantowałby stałych wypłat, a jedynie zależne od dochodów dzieci.
-
- ▶ Czy zmiany w systemie emerytalnym mogą zachęcić do zwiększenia dzietności?

Wnioski

- ▶ Metody przeciwdziałania kryzysowi demograficznemu w większym stopniu uwzględniać powinny motywację rodziców, rozważaną w ujęciu ekonomicznym (nie zaniedbując oczywiście innych obszarów).
- ▶ Proponowane rozwiązanie umożliwia zmianę statusu dzieci, które w chwili obecnej mają charakter publicznych dóbr inwestycyjnych.
- ▶ System tworzy ekonomiczne zachęty do rodzenia i wychowywania dzieci.
- ▶ Zakładając odpowiednie ukształtowanie systemu, pozwala on uniknąć negatywnej selekcji i zachęca do inwestowania w wychowanie dzieci.

-
- ▶ Czy zmiany w systemie emerytalnym mogą zachęcić do zwiększenia dzietności?

Dziękuję za uwagę!
